

Др Драган Батавељић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу
ORCID: 0000-0001-7396-0705

Прегледни научни рад
УДК: 930.255:364.65(497.11)
DOI: 10.46793/XXMajsko2.171B

ПРУЖАЊЕ УСЛУГА ОД СТРАНЕ УДРУЖЕЊА РАТНИХ И МИРНОДОПСКИХ ВОЈНИХ ИНВАЛИДА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ*

Резиме

Аутор у раду указује на чињеницу да у Републици Србији постоји велики број ратних војних инвалида, што је последица ратних сукоба који су се водили на просторима на којима сада живимо. Због тога је потребна организована државна брига о борцима који су, као учесници бројних одбрамбених ратова, остали трајни инвалиди, са мањим или већим степеном неспособности. Отуда, у Србији постоји инвалидски фонд за изнемогле и осакаћене војнике пуних 160 година, о чему је донет и закон за време владавине кнеза Михаила Обреновића, тзв. „Фонд за војне инвалиде“. Нажалост, и после стицања независности на Берлинском конгресу 1878. године, територија Републике Србије је била поприште бројних ратова, како у XIX, тако и у XX веку. Српски народ је у прошлом веку (XX век), почев од Балканских ратова, преко Првог и Другог светског рата, ратова на просторима бивших југословенских држава, па све до НАТО бомбардовања 1999. године, доживео биолошку катастрофу. Последице су немерљиве – неколико милиона погинулих и исто толико или још више рањених. Зато је држава Србија преузимала обавезу да брине о породицама палих бораца и статусу војних инвалида, пружањем великог броја услуга, чији се корпус, из једног периода у други, увек увећавао. Такође, постоји и велики број мирнодопских војних инвалида о којима држава преко својих органа мора да води рачуна. Отуда су борачко-инвалидска заштита и пружање услуга из ове области развијани и усаглашавани са реалним стањем инвалида, њиховим потребама и економским могућностима Републике Србије. У томе кључну улогу имају удружења ратних и мирнодопских војних инвалида свих нивоа.

* Рад је резултат научноистраживачког рада аутора у оквиру Програма истраживања Правног факултета Универзитета у Крагујевцу за 2024. годину, који се финансира из средстава Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Кључне речи: услуге, удружења, ратни инвалиди, мирнодопски инвалиди,
Република Србија, породична инвалиднина, закон.

1. Увод

Ова удружења су од изузетно великог значаја, с обзиром да је у нашој држави велики број ратних инвалида, који су после неколико ратова на простору бивше Југославије (СФРЈ и СРЈ) остали трајни инвалиди, са мањим или већим процентом неспособности за рад и даљи самостални живот. Наиме, познато је да су припадници Војске Југославије учествовали у покушају да смире ситуацију у Републици Словенији, заштите грађанство и спрече насилно и противуставно одвајање (сецесију) Словеније од савезне државе, тј. федерације Југославије. Иако је тадашња Југословенска народна армија била далеко бројнија, опремљенија и оспособљенија од резервног састава милиције, полиције и територијалне одбране Словеније и могла да за само неколико дана реши ситуацију без икаквих жртава и разарања, САД су упућивањем свог тадашњег државног секретара, 21. јуна 1991. године, упозориле Владу СФРЈ да оне неће допустити, ни у ком случају, насилно (војском) спречавање одвајања Словеније (као и Хрватске). После таквог упозорења, тадашња савезна држава (СФРЈ) није смела да помисли на употребу војне силе, тј. Пете војне области ЈНА, која је тада постојала распоређена у Словенији, у складу са Уставом и свим важећим законским прописима (око 40.000 војника, око 200 авиона и хеликоптера, око 1.160 тенкова и око 3.000 артиљеријских оруђа). Отуда је „армија“ коју је Словенија на брзину створила, била смешна у односу на ЈНА, тако да се оружани сукоб, тј. насилно спречавање противуставног отцепљења Словеније (што је и била уставна дужност ЈНА) могао завршити само потпуним поразом ове бивше југословенске републике. Међутим, после наведеног упозорења од стране САД-а, Влада СФРЈ није смела да помисли на употребу силе, којом је ЈНА располагала, тако да су то вође Словеније знале и, отуда, дозволиле да припадници њихове малобројне резервне милиције, полиције и територијалне одбране могу оружано и без икаквог страха и устручавања да нападају припаднике Војске ЈНА, којима је, иако су били добро наоружани и оспособљени, било забрањено да одговоре истом мером. Зато су последице свега тога биле катастрофалне – 44 погинулих, 146 рањених и 5.000 заробљених војника.

Рат у Словенији је трајао кратко (10 дана) и завршен је тако што је после проглашења независности од стране словеначког и хрватског парламента (25. јуна 1991. године), дошло до напуштања касарни (27. јуна 1991.) и њиховог кретања према граничном прелазу тадашње СФРЈ. Том приликом је у рату између припадника ЈНА и словеначких територијалаца, тј. напада на званичну југословенску војску, дошло до тешких последица, а председништво СФРЈ је 18. јула донело одлуку о трајном повлачењу ЈНА из Словеније. Рат у Хрватској је трајао много дуже и то од 31. марта 1991. до 12. новембра 1995. године,

узрокован такође насилним и противуставним изласком Хрватске из састава СФРЈ и покушајем ЈНА да заштите припаднике српске националности. Последице тог вишегодишњег рата су биле далеко веће него у Словенији, јер је према неким подацима, убијено или нестало око 8.000 српских војника и добровољаца који су се борили на страни ЈНА у циљу заштите уставног поретка и обезбеђивања цивилног становништва. Нажалост, ту није био крај ратним дешавањима на простору бивше СФРЈ, тако да је и на подручју БиХ избио војни сукоб, који је трајао од 1. марта 1992. до 14. децембра 1995. године, а завршен потписивањем Дејтонског мировног споразума. Процењује се да је током рата страдало укупно (у свим зараћеним странама) око 100.000, а расељено више од 2,2 милиона људи. Од тога је страдало око 21.200 војника и 4.200 цивила српске националности.

Нажалост, ту није био крај ратним дешавањима на простору бивше Југославије, тако да је 1999. године, дошло до НАТО агресије, тј. бомбардовања Савезне Републике Југославије од стране НАТО алијансе, без одобрења Савета безбедности и противно самом оснивачком акту из 1949. године овог, назови „одбрамбеног савеза“. Ова незаконита интервенција НАТО-а трајала је од 24. марта до 10. јуна 1999. године, а завршила се повлачењем југословенских институција, војске и полиције са Косова и Метохије. Према званичним подацима у овој агресији је погинуло 249 војника, 22 полицајца и 2.500 цивила, а рањено је око 6.000 припадника цивилног становништва.

Наравно, ни у ком случају не треба заборавити ни инвалиде претходних ратова, иако је остао веома мали број живих бораца. Према званичним информацијама, веома мали број ових лица је данас у животу, која су се борила у Другом светском рату и којима су призната одређена права, а о учесницима Првог светског рата да и не говоримо. Међутим, наведене удружења су, док су они били живи, настојала да им обезбеди што повољнији статус, да се боре за заштиту и остваривање њихова права, доношење одговарајућих законских прописа и пружање одговарајуће здравствене заштите. О још увек живим борцима из Другог светског рата, бригу води СУБНОР (Савез удружења бораца Народно-ослободилачког рата).

2. Историјски преглед правне заштите војних инвалида и чланова породица погинулих ратника у Србији

Пре него што се дубље упустимо у дубљу анализу појма, положаја, циљева и значаја Удружења РМВИ, указаћемо на чињеницу да организовану државну бригу о војним инвалидима срећемо још у време док смо били под османском влашћу, тј. за време владавине кнеза Михаила, пре стицања независности. Наиме, кнез Михаил је, само неколико година после ступања на престо наслеђујући свог оца Милоша Обреновића 1860. године, прогласио Закон о установљењу инвалидског фонда за изнемогле и у служби осакаћене војнике

(19. новембар 1863. године)¹ и за њега се може рећи да је то био први правни акт, којим је омогућена заштита војних инвалида. Кнез Михаило је, ради обезбеђивања средстава за исплату ових потпора, установио „Фонд за војне инвалиде“, а приходи за његову поуну су се обезбеђивали из завештања, добровољних прилога, новчаних дисциплинских казни, камата на уложени капитал фонда и других извора.²

Наравно, мора се рећи да је овај акт, као и следећи, донет по угледу на инострано законодавство (наполеонско), а урађен је према Нацрту закона који је у то време важио (за време друге владавине кнеза Михаила) и кога је припремио тадашњи француски министар војних послова, Иполит Монден.³ Оно што је посебно значајно нагласити за напред наведени први српски акт о заштити војних инвалида, јесте чињеница да је само после четири месеца (20. марта 1864. године) држава преузела на себе обавезу да у потпуности материјално збрине осакаћене (изнемогле) официре и војнике. Број ратних инвалида се знатно повећао за време трајања Српско-турског рата (1876-1878.), када су многи војници доживели трагичну судбину. Отуда се о остваривању и заштити права учесника ратова на простору Србије, даље водило рачуна, практично, од истог момента када је на Берлинском конгресу 1878. године (одржаном у периоду 13. јун – 13. јул у Берлину) Србија, поред Црне Горе и Румуније, добила државну независност. Пред сам завршетак овог историјског сусрета великих сила, на коме се одлучивало о судбини малих земаља, донет је Закон о потпори војних инвалида и породица погинулих, од рана умрлих или несталих војника (8. јула 1878.),⁴ који је примењиван све до 1914. године, а после њега донети су слични закони 1921, 1925. и 1929. године. То је био први

¹ *Зборник правних прописа Кнежевине Србије*, књ. XVI.

² Попуњавање овог Фонда је било предвиђено чланом 30 наведеног Закона, али је, већ у наредном члану 31 (по први пут) било предвиђено да ће и тадашње Министарство финансија, сваке године уносити одговарајућу суму новца за наведену инвалидску потребу у буџетске расходе. Међутим, само 15 година касније, тј. 1878. године, када је донет нови Закон, усвојена је одредба да се ове потпоре исплаћују из државног буџета, што је последица значајно промењеног друштвеног става према војним инвалидима. Узрок тој промени је нагла модернизација друштва после стицања државне независности Србије, с једне стране, као и крвави данак сталних ратова, с друге стране.

³ О овоме видети шире: Мрвић-Петровић, Н., Вукасовић, П., Ковачевић, Љ., *Развој правне заштите војних инвалида у Србији од 1863. године до данас*, Зборник радова: *Правна заштита војних инвалида и породица погинулих ратника са збирком прописа*, књ. I, Београд, 2003, стр. 343-344.

⁴ *Зборник правних прописа Кнежевине Србије*, књига XXXI (треба рећи да је овим Законом, поред осталог, основан и тзв. Инвалидски дом, који је представљао прву установу за збрињавање тежих инвалида, који нису имали породицу или о којима се њихове породице нису бринуле – држава је, отуда, према одредбама овог Закона била у обавези да таквим лицима пружи услуге пристојног стана, исхране, обуће, одеће и обезбеђивања потребних лекова).

случај увођења права на накнаду за обезбеђење ратника који су постали неспособни за рад, као и обезбеђење њихових породица, а било је предвиђено и да инвалиди (како тежи, тако и лакши) имају право првенства приликом запошљавања у државној служби, на оним радним местима за која имају одговарајуће радне способности.

Србија је, нажалост, често учествовала у ратовима крајем XIX и почетком XX века. Зато није успела тако брзо да се опорави од вишевековног ропства под Османлијским царством, јер је само после неколико година, тј. 1885. године вођен српско-бугарски рат, а само четврт века касније, избили су Балкански ратови и то: Први балкански рат (1912-1913.) и Други балкански рат (1913.), који су увод у сукоб глобалних размера – Први светски рат (1914-1918.). Србија је у свим овим ратовима претрпела тешка разарања и, слободно можемо рећи, биолошку катастрофу. Наиме, према званичним подацима, само у Првом светском рату, српско становништво је имало страховите губитке – 1.100.000 погинулих и 1.250.000 рањених, а ако томе додамо губитке у претходна три рата, онда се могу схватити размере страдања српског народа, како у погледу становништва, тако и у погледу материјалног разарања. То је, свакако, довело до назадовања у свим областима друштвеног живота и заостајања у свеукупном развоју, па је Србија била принуђена да убрзано прихвати иностране узоре у креирању заштите и остваривања права војних инвалида. Тзв. „Велики рат“, окупација Србије (и Црне Горе), повлачење тадашње Владе и Краља на територију друге државе, утицали су на то да се ова права, иако су била загарантована наведеним Законом, фактички нису могла примењивати све до ослобођења земље. „Према подацима изнетим на Мировној конференцији у Паризу, Србија је у Првом светском рату изгубила 28% становника у односу на предратно становништво (према стенографским белешкама са седнице Народне скупштине од 31. маја и 1. јуна 1921. године из излагања посланика Животе Милојковића може се закључити да је број жртава износио 1.000.356, а ако се томе додају тешки инвалиди, неспособни за самосталан живот и привређивање, губици се пењу на 1.511.415 лица). Према неким проценама, Србија је изгубила 62% мушкараца старости од 18 до 55 година, од чега је 53% умрло или погинуло, 9% је остало трајних инвалида, док је друштвеној бризи препуштено око 500.000 ратне сирочади.“⁵

Све је то представљало огроман терет за осиромашену и разорену државу у периоду после Првог светског рата, јер је број погинулих, рањених и неспособних за рад (инвалида) био највећи у свету, сразмерно броју становништва које је Србија имала пре Првог светског рата. Прва гарантовања

⁵ Мрвић-Петровић, Н., *Заштита права војних инвалида и чланова породица погинулих ратника у Србији пред почетак и по окончању Првог светског рата*, Зборник радова: Сто година од почетка Првог светског рата: историјске и правне студије, Београд, 2014, стр. 341-342.

права инвалида рата и породица погинулих ратника, срећу се у Пруској⁶, када је Ото фон Бизмарк почео да креира систем социјалног осигурања кроз ратне одштете (репарације). Наиме, концепт социјалних права развијен на солидарности нације са оним члановима друштва, који не могу да привређују због инвалидности, болести или старости, омогућавао је гарантовање права инвалидима и породицама погинулих ратника. Кључни моменат у развоју заштите ових права, био је завршетак Првог, а затим и Другог светског рата, чије су последице биле несагледиве, а основа ове заштите се налазила у француској теорији, према којој „нико не сме прекомерно да трпи, чак ни у јавном интересу, када ратује за своју земљу“.⁷ Правни основ одговорности државе се налази у чињеници да (пошто су сви грађани по законима једне демократске државе једнаки у својим правима и обавезама), ако неко претрпи неку велику жртву од које су други чланови друштва поштеђени, таквом лицу законом мора да буде признато право на одговарајућу накнаду. Ту бригу о инвалидима мора да испољи држава, јер она има и права и обавезе, тј. може да врши власт, али мора и да испуњава своје дужности, заштитом сваког свог члана.

Као што смо напред навели, стање после завршетка тзв. „Великог рата“ је било веома тешко и постојали су бројни разлози практичне природе да се само четири месеца после потписивања најважнијег мировног споразума, тј. Версајског мира, 28. јуна 1919. године⁸, у Славонском броду основано Удружење ратних војних инвалида. Циљ његовог оснивања је био остваривање одређених права војних инвалида, унапређење њихове опште заштите и чланова њихових породица, као и чланова породица погинулих бораца. Наиме, врло брзо по престанку Првог светског рата и закључивању мира, уочена је потреба да се убрза регулисање инвалидске заштите, па је отуда и Министарство војно упутило једно званично Упутство 13. октобра 1919. године,⁹ да се обезбеди правна заштита војних инвалида и породица погинулих ратника и хитно реше поднети захтеви за решавање инвалидског статуса. Целокупну ситуацију, која је била врло сложена, посебно је отежавала чињеница што су на територијама Хрватске и Словеније (које су до стварања Прве југословенске државе, 1. децембра 1918. године, биле у саставу Аустроугарске монархије), били у примени посебни подзаконски прописи.

⁶ Немачке државе су се 1871. године ујединиле под пруским вођством, стварајући Немачко царство, а у новембру 1918. године, монархија је укинута.

⁷ Мрвић-Петровић, Н., *нав. чланак*, стр. 343.

⁸ Наравно, треба нагласити да су силе Атанте са Немачком потписале примирје неколико месеци раније, тј. 11. новембра 1918. године.

⁹ Ово Упутство под бројем П 49598, објављено је у *"Службеном војном листу"* за 1919. годину (страница 1059-1062).

Таква ситуација¹⁰ је потрајала све до 28. децембра 1921. године, када је донет Закон о привременој помоћи инвалида и породица погинулих, помрлих и несталих војника, као и неких грађанских ратних жртава.¹¹ Овај Закон је својим одредбама омогућавао стручну занатску обуку и радну рехабилитацију ратних војних инвалида, као и различите врсте помоћи у циљу побољшања њихове материјалне ситуације.¹² Такође, поједини чланови наведеног Закона су овим лицима омогућавали запослење на радним местима у јавној служби и локалној самоуправи под повољнијим условима, тј. имали су приоритет у запошљавању, као и приликом смештаја у државним заводима, добијању стипендија, права на бесплатну возњу и слично.

По завршетку Другог светског рата, такође је постојала потреба регулисања статуса ратних војних инвалида и чланова њихових породица. Тако је, по хитном поступку, тј. 25. маја 1946. године донет Закон о ратним војним инвалидима, којим су ова лица стекла право на здравствену заштиту, боравак у домовима за опоравак, стручно оспособљавање и преквалификацију, што је омогућило, већ 1947. године, запошљавање 29.000 инвалида¹³, а новембра 1948. године, им је од стране Комитета за социјално старање Владе ФНРЈ омогућено задржавање њиховог привилегованог друштвеног статуса у друштву у односу на друге категорија инвалида. Наиме, у периоду 1945. до 1948. године, ратни војни инвалиди су били у надлежности Министарства народне одбране ФНРЈ (ДФЈ), али су 1948. године, прешли у надлежност цивилних установа

¹⁰ Овакво стање се може назвати једном врстом тзв. законског провизоријума, који је, сигурно, последица постојања и уставног провизоријума, с обзиром да је устав нове државе донет тек после скоро три године од њеног оснивања, тј. 28. јуна 1921. године (тзв. „Видовдански устав“).

¹¹ *Службене новине Краљевине СХС*, бр. 294/21. Оно што треба посебно нагласити у вези доношења овог Закона и регулисања положаја ратних војних инвалида путем његових одредаба, јесте чињеница да су постојала бројна нерешена питања, а пре свега, једно од најважнијих – како регулисати права војних инвалида који су се борили на супротним странама. Наиме, на једној страни су били држављани и војни обвезници Србије, Црне Горе и других савезничких држава, а на другој страни, држављани и обвезници војске Аустроугарске, у оквиру које су се борили војници Словеније и Хрватске. То питање је решено тако, што су сви они били изједначени према одредбама члана 1А наведеног Закона из 1921. године.

¹² Ту се мисли на давање поклона у облику новца, ради набавке потребног алата за обављање заната, обезбеђивање новчаних позајмица, као и гарантовање искључивих права на продају одређених монополисаних предмета.

¹³ Марковић Савић, О., Вукотић М., *Друштвени и симболички положај бораца Народноослободилачког рата након ослобођења у Федеративној Народној Републици Југославији*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, бр. 4/2021, стр. 333.

социјалног старања у народним републикама, у којима су стварани органи за решавање питања ратних војних инвалида.¹⁴

Треба нагласити да су и током трајања Другог светског рата, на ослобођеној територији оснивани органи народне власти, чиме су постављени темељи будуће државе, а доношени су и прописи за остваривање обавеза према ратним инвалидима, родитељима и деци палих бораца. Према проценама СУБНОР-а, током рата је живот изгубило око 320.000 бораца, а иза њих је остало 280.000 деце без родитеља (при чему, 77.000 без оба родитеља), а око 400.000 бораца је рањено и остало са тешким физичким последицама као војни инвалиди. СФРЈ је, до друге половине шездесетих година XX века, као савезна држава (федерација) регулисала целокупну област борачко-инвалидске заштите, после чега су, услед јачања самосталности република и покрајина (систем социјалистичке демократије), на њих пренете бројне обавезе, а пре свега, материјално обезбеђење бораца, утврђивање инвалидског додатка, одређење услова за остваривање права на материјално обезбеђење, здравствена заштита, обезбеђење станова за борце и слично.

Током деведесетих година прошлог века, борачко-инвалидска заштита и пружање услуга из ове области, развијани су и усаглашавани са реалним стањем овог дела популације, а на све то је посебно утицала чињеница да је после ратних дешавања у Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини, дошло до распада заједничке државе. Од шест република, које су чиниле СФРЈ, остале су само две (Србија и Црна Гора), које су чиниле Савезну Републику Југославију, створену 1992. године, доношењем Устава СРЈ. Међутим, и ова двочлана федерација (која је од самог почетка, у стварности функционисала као конфедерација) је била ограниченог трајања, јер је 2003. године, доношењем (боље рећи, наметањем од стране међународне заједнице) Уставне повеље, преименована у државну заједницу Србија и Црна Гора. Ова Заједница је трајала само три године, јер је после мајског референдума 2006. године, Црна Гора прогласила независност и донела свој Устав, што је учинила и Србија, 8. новембра 2006. године (тзв. „Митровдански устав“).

Све је то утицало на положај ратних и мирнодопских војних инвалида, тако да је било неопходно иновирање закона из области борачко-инвалидске заштите и усаглашавање пратећи прописа са њима. Отуда је донет Закон о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца из 1998. године¹⁵, којим је побољшан положај војних инвалида, а о повећаном броју пружања услуга ратним и мирнодопским војним инвалидима и бољем положају овог дела популације Републике Србије, може се говорити после обележавања стогодишњице постојања и рада организације војних инвалида на

¹⁴ Маловић, Г., *Војна надлежност над ратним војним инвалидима у Југославији*, Војно-историјски гласник, бр. 1/2011, 1945-1948, стр. 139-140.

¹⁵ Сл. лист СРЈ“+, бр. 24/1998, 29/1998 (исправка), 25/2000 (СУС), Сл. гласник РС, бр. 101/2005 (др. закон), 111/2009 (др. закон), 50/2018.

нашим просторима, 2019. године. Наиме, током обележавања овог значајног јубилеја, на бројним скуповима је указивано да су хендикепирана лица, ратни и мирнодопски војни инвалиди, прошли трновит пут, борећи се за своја заслужена права и за изједначавање са осталим члановима друштва. Зато су ту, увек уз њих, била удружења РМВИ, чији је рад обновљен и интензивирао, посебно после бомбардовања СРЈ од стране НАТО-а током 1999. године. Основна сврха постојања ових удружења се састојала у окупљању инвалида и бризи о њима, пружању бројних услуга и решавању животних проблема.¹⁶ Њихов став је увек био јасан, а састојао се у захтевима за доношење законских прописа, који неће умањити, већ побољшати права ратних и мирнодопских војних инвалида. Тако је, само непуно годину после обележавања напред наведеног значајног јубилеја, Влада Републике Србије прихватила нацрт Закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица¹⁷ (израђен од стране Удружења РМВИ РС) и исти упутила на усвајање Народне скупштине Републике Србије. Скупштина је овај Закон усвојила 29. фебруара 2020. године и исти је потписан од стране председника Републике, 3. марта 2020. године, када је он и ступио на снагу, а његова примена почела 1. јануара 2021. године. У овом Закону су имплементирати скоро сви захтеви Удружења РМВИ Србије, које је настојало да се увећају постојећа права инвалида у складу са економском ситуацијом у држави, тако да су инвалидине и друга материјална права повећана у просеку за око 25%. Оно што треба нагласити као новину у овом Закону, јесте увођење нове категорије корисника, која није постојала по ранијим прописима. То су борци из деведесетих и учесници рата 1999. године, тако да ће социјално угрожени борци сада имати право на борачки додатак, на посебан пензијски стаж, решавање стамбених проблема, на борачку легитимацију и споменицу, приоритет при запошљавању, право на униформу и накнаду погребних трошкова.

3. Циљеви и задаци удружења РМВИ

Према томе, из напред наведеног се може видети да је огроман број ратних и мирнодопских војних инвалида у Републици Србији, што је резултирало повлачењем ЈНА из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине и јужне српске покрајине Косово и Метохија. Све је то пало на терет Републике Србије, која о њима мора да брине, тако да је, већ почетком деведесетих, формирано, како републичко Удружење ратних и мирнодопских војних инвалида (РМВИ) са седиштем у Београду, тако и удружења у скоро свим локалним самоуправа широм Републике Србије. Основни циљеви и задаци ових удружења, која су хуманитарна, недобитна и нестраначка, састоје се у јединственом

¹⁶ Удружење је за инвалиде било њихова друга кућа, матица.

¹⁷ Сл. гласник РС, бр. 18/2020.

организовању свих њихових чланова и пружању најразличитијих услуга, као што су: очување и унапређивање правне заштите и укупног друштвеног положаја ратних и мирнодопских војних инвалида, као и корисника породичне инвалиднине (по основу погинулог борца и умрлог војног инвалида) у Републици Србије.

Отуда, ова удружења: 1) прате и залажу се за потпуну реализацију законских и других права војних инвалида и корисника породичне инвалиднине; 2) подстичу надлежне државне органе и институције да ефикасно решавају социјална, економска, здравствена и друга питања војних инвалида и корисника породичне инвалиднине, у оквиру прописа о борачко-инвалидској заштити и других системских прописа којима је регулисано решавање тих питања; 3) предлажу конкретне мере и решења за очување и унапређивање правне заштите и укупног друштвеног положаја војних инвалида и корисника породичне инвалиднине; 4) негују патриотизам, родољубље и традиције ослободилачких ратова Србије, посебно традиције друштвеног организовања војних инвалида у Србији; 5) одржавају, чувају и унапређују имовину којом располаже и бори се за повраћај националне имовине ратних војних инвалида; б) организују спортске, рекреативне, забавне и друге активности у циљу психосоцијалне рехабилитације војних инвалида и корисника породичне инвалиднине; 7) сарађују са другим организацијама војних инвалида и корисника породичне инвалиднине, борачким и другим сродним организацијама и удружењима у земљи и иностранству; 8) остварују и друге активности од интереса за Удружење, његове чланове, друге војне инвалиде и кориснике породичне инвалиднине.

У тексту који следи биће више речи о делатностима Удружења РМВИ и њиховом пружању услуга бројним корисницима (борцима, војним инвалидима, цивилним инвалидима рата, члановима породица палих и умрлих бораца и умрлих војних инвалида и лицима која су погинула или умрла у Војсци Србије у миру, члановима породица умрлих цивилних инвалида рата и цивилних жртава рата). Одредбама важећег Закона из 2020. године (чланови 8-15) предвиђене су две групе војних инвалида – ратни и мирнодопски, при чему је детаљно одређено ко све може да стекне својство једне од ових група инвалида.¹⁸

4. Пружање услуга ратним и мирнодопским војним инвалидима од стране удружења РМВИ

Протеклих неколико деценија, а посебно од доношења и усвајања важећег Закона о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и њихових породица, наведеним лицима се од стране Удружења РМВИ Србије и њихових локалних удружења којима припадају, свакодневно пружају бројне услуге, а

¹⁸ Видети шире: Удружење РМВИ Србије, *Војни инвалид*, 128/2020, стр. 47-82.

све у циљу остваривања њихових права, која су им зајемчена важећим законским прописима. Ту мислимо, пре свега, на константно подржавање оправданих захтева наведених лица, учествовање у манифестацијама обележавања Видовдана, као неформалног дана бораца, помагању у формулисању и стручној обради борачких захтева, ради проширења њихових права, изједначавању наведених категорија лица, без обзира на њихов социјално-материјални статус, комуникацији са надлежним политичким институцијама (пре свега, са Владом Републике Србије) приликом аплицирања за учествовање на одређеним пројектима и захтевима за додатним правима, али све у складу са нашим економским системом и могућностима које држава Србија, у овом моменту, може да пружи. Када је реч о бесплатном образовању бораца (свих категорија) и њихове деце, треба рећи да се њима пружају услуге бесплатног основног и постдипломског студирања на свим факултетима и вишим школама у Србији, док се за децу ветерана од стране државе обезбеђују бесплатни уџбеници током школовања у основној и средњој школи.

Када је реч о пружању услуга од стране Удружења РМВИ Србије, градских и општинских одбора РМВИ, указаћемо, пре свега на чињеницу да су оне веома бројне и на овом месту ћемо навести само оне најважније. Ту, на првом месту, наводимо ангажовање ових удружења на реализацији, учвршћивању и унапређењу што потпуније и доследније законске заштите ратних и мирнодопских војних инвалида и корисника породичне инвалиднине и остваривање њихових права. Наиме, ова удружења, као универзалне организације својих чланова, стално се ангажују на праћењу реализације законске заштите војних инвалида, посебно поштовање Закона о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца, захтевајући његову потпуну и доследну примену и реагујући на све евентуалне појаве или покушаје неостваривања, умањивања или укидања основних и других стечених права војних инвалида, као и евентуалног умањивања већ достигнутог степена њихове законске заштите. Поред тога, значајна делатност ових удружења се састоји и у остваривању трајности, стабилности и објективности заштите војних инвалида, што доприноси учвршћивању ове заштите и спречавању њеног арбитрарног схватања. Зато се сва ова удружења, почев од општинских, преко градских, па све до републичког, боре против било каквих измена у законима и прописима, које могу да угрозе материјално-социјални положај војних инвалида, њихова стечена права и укупан статус и онемогућавају или отежавају остваривање њихових законских права.

Такође, у интересу својих чланова, наведена удружења прате потребе и реалне могућности за даље, стално унапређивање наведене законске заштите и јачање друштвеног статуса својих чланова, што представља трајан и значајан задатак ових удружења и њихових тела, а све у циљу организованог и осмишљеног залагања за реафирмацију, очување и јачање угледа, положаја и статуса ратних и мирнодопских војних инвалида и корисника породичних инвалиднина. Удружења РМВИ се, у својим активностима, залажу да војни

инвалид, а посебно ратни, постане стална брига друштва и државе и категорија становништва којој се, кроз свакодневну пажњу и организовану бригу, указује признање за заслуге и жртве које су поднели за то друштво и државу. У том смислу, значајну групу услуга чини редовно и осмишљено обележавање годишњица везаних за развој организовања војних инвалида, што доприноси бољој обавештености јавности о њиховим заслугама, потребама, правима, очекивањима, жељама и обезбеђивању најшире подршке за остваривање достојног материјалног и друштвеног положаја и статуса у друштву. Редовније и чешће обавештавање у средствима јавног информисања о проблемима војних инвалида, њиховом животу, законској заштити, правима, потребама, али и заслугама, представља ефикасан начин да се доприноси њиховој укупној заштити и поправљању статуса у друштву. Градска и општинска удружења РМВИ учествују у манифестацијама које се организују у оквиру протокола Србије, својих локалних самоуправа, других организација и удружења на обележавању значајних датума и догађаја, што доприноси неговању традиције и јачању патриотизма.

Такође, веома значајну групу услуга, које Удружење РМВИ Србије, градска и општинска удружења пружају ратним и мирнодопским војним инвалидима и корисницима породичне инвалиднине, чини доследно и одлучно залагање за реализацију основних права ових корисника, тј. да се лична и породична инвалиднина, додатак за негу и помоћ, ортопедски додатак, додатак за незапосленост и сва примања која припадају војним инвалидима по важећим прописима, обрачунавају у пуном износу и исплаћују у закону предвиђеним роковима. Зато се ова удружења одлучно супротстављају свим покушајима незаконитог умањења наведених примања и кашњењу у њиховој исплати, јер су она основ егзистенције највећег броја инвалида. Када су у питању ортопедска помагала, удружења свих нивоа се залажу да их инвалиди могу добити без компликоване процедуре, јер им она олакшавају (а, најтежим инвалидима, и директно омогућавају) живот, ресоцијализацију и свакодневну комуникацију. У области лечења и набавке лекова, веома значајна активност се састоји у ангажовању на обезбеђивању права војних инвалида да здравствене услуге користе без наплате у свим цивилним и војним установама, да имају приоритете приликом прегледа и смештаја у здравственим установама, да им се омогући право на бесплатне лекове и друге погодности приликом лечења.

С обзиром да новчана примања војних инвалида, а посебно додаци за негу, помоћ и незапосленост, значајно утичу на стандард и квалитет живота војних инвалида, удружења чији су они чланови посебну пажњу посвећују захтевима за редовном исплатом и утврђивањем њихове висине у складу са законским одредбама и личним потребама, као и иницирању за њиховим повећањем у складу са реалним економским могућностима земље. Притом се посебна пажња посвећује и конкретном положају сваког ратног и мирнодопског војног инвалида појединачно, како би се најугроженијима међу њима обезбедила и додатна помоћ и заштита. У досадашњем периоду, услед усвајања нових

републичких прописа о заштити бораца, војних инвалида и чланова њихових породица, долазило је до укидања неких новчаних примања, што је неминовно представљало значајан ударац на животни стандард, тако да су се наведена удружења ангажовала (тако ће бити и у будућности) на изналагању и предлагању решења, која би тај ударац на стандард корисника породичне инвалиднине и неких категорија ратних и мирнодопских војних инвалида амортизовала или, бар, ублажила. Посебна врста услуга тиче се примене законских прописа о заштити војних инвалида и корисника породичне инвалиднине, њихово анализирање и предлагање промена у њима, којима би се ова заштита стално и без чекања унапређивала и усклађивала са реалним економским могућностима земље. У том смислу, ради доследног остваривања ове законске заштите својих чланова, наведена удружења омогућавају одржавање сталних контаката и сарадње са релевантним државним органима, посебно са Министарством за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Владе Републике Србије, ради обавештавања о потребама и захтевима инвалида у области њихове законске заштите, предлозима за њихово решавање и потпуну реализацију.

Градска и општинска удружења РМВИ, као и повереништва (од 2-3 члана) у местима у којима није могуће организовати подружнице, воде евиденцију свог чланства, издају чланске књижице, врше наплату чланарине, окупљају инвалидна лица и њихове породице (из ратова 1941-1945. и 1990-1999. година), одржавају сталну везу са руководством удружења вишег нивоа, обавештавају га о својим проблемима и потешкоћама свог чланства, ради предузимања одређених мера и њиховог успешног решавања. Удружења вишег нивоа у току године обилазе месне заједнице и повереништва и пружају им стручну и другу помоћ, а њихово руководство омогућава сталну везу и спону са удружењем РМВИ Републике Србије. Отуда, градска и општинска удружења РМВИ воде пуну бригу о својим члановима и њиховим породицама, утврђују тачну евиденцију стања за сваког члана, његово материјално и социјално стање, број чланова домаћинства (по годинама старости), њихове проблеме и потешкоће, а на основу тако утврђеног стања и препорука надлежних организација, предузимају хитне мере ради санирања насталих проблема.

У појединим локалним самоуправама је реализована идеја формирања једне апотеке у којој се чланови локалног удружења снабдевају бесплатним лековима, па ће то бити један од главних задатака и у наредном периоду за преостала удружења у Републици Србији, која то нису омогућила својим члановима, као и обезбеђивање свима онима који имају права на ортопедска и друга помагала по Закону о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица. У сарадњи са ресорним министарством и републичким Удружењем РМВИ, градска и општинска удружења, у циљу рехабилитације својих чланова, инсистирају са настављањем бањско-климатског лечења својих чланова, воде бригу да се сви прописи из области инвалидске заштите у целини спроводе од стране одређених

институција и органа надлежних за спровођење постојећих закона и прописа на нивоу Србије, а у случају да се они не спроводе, захтевају и траже помоћ од Удружења РМВИ Србије, као кровне и највише институције. Наведена удружења и даље покрећу питања и обезбеђују бесплатан превоз у локалном саобраћају својим члановима, деци ратних бојних инвалида и родитељима палих бораца.

Имајући у виду да је радна способност инвалида, у мањем или већем степену смањена, што свакако утиче на њихов животни стандард, услуге организованог снабдевања појединих чланова огревом за зимски период (уз приступачну цену, а за најугроженије и бесплатно, ако је то могуће), представља значајну активност наведених удружења. Ту спада и пружање новчане помоћи социјалним случајевима, обезбеђивање бесплатних уџбеника за децу ратних војних инвалида и палих бораца, за ученике основних, средњих и виших школа и ове услуге се пружају у сарадњи са државним органима, градским и општинским установама и одговарајућим организацијама Црвеног крста из чијих буџета (као и других спонзора и донатора), деци и чланству се пружају и услуге додељивања бесплатних прехранбених производа. Посебно значајне активности у раду наведених удружења огледају се у обиласку својих чланова, сагледавању њиховог здравственог стања и пружању помоћи у савлађивању тешкоћа насталих услед болести и других проблема. Како не би остали на маргинама друштвених збивања и осећали се заборављеним, удружења РМВИ организују за своје чланове бројне спортске и друге манифестације, ради њиховог међусобног дружења, упознавања, сагледавања проблема и лакшег решавања, омогућавају штампање и бесплатну поделу листа „Војни инвалид“ и, благовремено, обавештавање и информисање чланства. Коначно, веома значајна активност у пружању услуга својим члановима од стране удружења РМВИ свих нивоа, месних одбора и повереништава, као и одређених комисија у оквиру њих, састоји се у побољшању сарадње са руководством локалних самоуправа и другим хуманитарним организацијама, установама и предузећима, која су спремна да помажу овај веома значајан и не тако мали део наше популације.

5. Закључак

Из напред наведеног се лако може уочити значај Удружења ратних и мирнодопских војних инвалида републичког, градског и општинског нивоа за њихове чланове, пружањем изузетно великог броја услуга. Ту мислимо, пре свега, на њиховом ангажовању на реализацији, учвршћивању и унапређењу законске заштите ратних и мирнодопских војних инвалида и корисника породичне инвалиднине, залагање за реализацију утврђених и зајемчених основних права инвалида, као и ангажовање на јачању њиховог свеукупног друштвеног статуса. У том циљу, ова удружења у својим програмима и плановима рада, имају бројне организационе циљеве и задатке који се тичу, пре

свега, бриге око заштите ратних и мирнодопских војних инвалида, организационог учвршћивања, ширења и омасовљавања чланства, вођења прецизне евиденције учлањених инвалида и симпатизера удружења, благовременог обавештавања и тачног информисања, како својих чланова, тако и шире друштвене јавности. Наиме, од изузетне је важности да целокупна друштвена заједница и околина у којој живе ратни и мирнодопски инвалиди, чланови њихових породица и примаоци породичне инвалиднине, буду упознати са проблемима који се тичу корисника услуга које ова удружења пружају. Зато је њихов рад од изузетног значаја, јер државу Србију ресорно министарство и одговарајуће политичке институције виде као своје партнере, без којих удружења РМВИ не би могла да успешно одговоре својим задацима и пруже све неопходне услуге својим члановима, ради решавања њиховог социјалног статуса, подизања животног стандарда и обезбеђивања неопходне здравствене заштите.

*Dragan Bataveljić, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

PROVISION OF SERVICES BY THE ASSOCIATION OF WAR AND PEACETIME MILITARY DISABLED IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Summary

In the paper, the author points to the fact that in the Republic of Serbia there is a large number of war invalids, which is a consequence of the war conflicts that took place in the areas where we live now. That is why organized state care is needed for fighters who, as participants in numerous defensive wars, remained permanently disabled, with a lower or higher degree of incapacity. Hence, in Serbia, there has been a disability fund for exhausted and crippled soldiers for 160 years, which was also enacted during the reign of Prince Mihailo Obrenović, the so-called "Fund for Military Invalids". Unfortunately, even after gaining independence at the Berlin Congress in 1878, the territory of the Republic of Serbia was the scene of numerous wars, both in the 19th and 20th centuries. In the last century (20th century), starting from the Balkan Wars, through the First and Second World Wars, the wars in the territories of the former Yugoslav states, and until the NATO bombing in 1999, the Serbian people experienced a biological disaster. The consequences are immeasurable - several million dead and as many or even more wounded. That is

why the state of Serbia assumed the obligation to take care of the families of fallen soldiers and the status of military invalids, by providing a large number of services, the corpus of which, from one period to another, was always increasing. Also, there is a large number of peacetime military invalids that the state, through its organs, must take care of. This is why the protection of veterans and the disabled and the provision of services in this area have been developed and harmonized with the real situation of the disabled, their needs and the economic possibilities of the Republic of Serbia. Associations of war and peacetime disabled soldiers of all levels play a key role in this.

Key words: *services, associations, war invalids, peacetime invalids, Republic of Serbia, family disability allowance, law.*

Литература

- Закон о основним правима бораца, војних инвалида и породица палих бораца из 1998. године, Сл. лист СРЈ, бр. 24/1998, 29/1998 (исправка), 25/2000 (СУС), Сл. гласник РС, бр. 101/2005 (др. закон), 111/2009 (др. закон), 50/2018.
- Закон о правима бораца, војних инвалида, цивилних инвалида рата и чланова њихових породица, Сл. гласник РС, бр. 18/2020.
- Закон о привременој помоћи инвалида и породица погинулих, помрлих и несталих војника, као и неких грађанских ратних жртава, Сл. новине Краљевине СХС, бр. 294/21.
- Зборник правних прописа Кнежевине Србије*, књ. XVI.
- Зборник правних прописа Кнежевине Србије*, књ. XXXI.
- Маловић, Г., *Војна надлежност над ратним војним инвалидима у Југославији*, Војно-историјски гласник, бр. 1/2011, 1945-1948.
- Марковић Савић, О., Вукотић М., *Друштвени и симболички положај бораца Народноослободилачког рата након ослобођења у Федеративној Народној Републици Југославији*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, бр. 4/2021.
- Мрвић-Петровић, Н., Вукасовић, П., Ковачевић, Љ., *Развој правне заштите војних инвалида у Србији од 1863. године до данас*, Зборник радова: Правна заштита војних инвалида и породица погинулих ратника са збирком прописа, књ. I, Београд, 2003.
- Мрвић-Петровић, Н., *Заштита права војних инвалида и чланова породица погинулих ратника у Србији пред почетак и по окончању Првог светског рата*, Зборник радова Сто година од почетка Првог светског рата: историјске и правне студије, Београд, 2014.
- Удружење РМВИ Србије, *Војни инвалид*, 128/2020.